

van de handel in oude boeken verder te schrijven. Want dat er nog veel werk aan de winkel is, dat spreekt voor zich.

Ilja Van Damme
Universiteit Antwerpen

Manon van der Heijden, *Geldschietters van de stad. Financiële relaties tussen stad, burgers en overheden 1550-1650* (Amsterdam: Bert Bakker, 2006) 328 p. ISBN 9035126610

Een specialistisch financieel-historisch onderwerp zoals de inmiddels aan de Universiteit van Leiden verbonden Manon van der Heijden in boekvorm behandelt, is niet direct een thema dat tot de verbeelding van het brede publiek spreekt. Niettemin is het een alleszins toegankelijke publicatie geworden, waarmee de auteur haar vu-project heeft weten af te ronden. Na een eerder in 1999 door haar gepubliceerd nuttig historigrafisch overzicht (*NEHA-Bulletin* 14 (1999) 129-166) heeft zij onlangs samen met Marjolein 't Hart in een omvangrijk redactioneel openingsartikel van het themanummer 'Het geld van de stad' in dit tijdschrift (*TSEG*, 3:3 (2006) 3-35) het in de Nederlandse geschiedschrijving relatief onderbedeelde terrein van de stadsfinanciën in de middeleeuwen en vroegmoderne tijd bijzonder adequaat in de schijnwerpers geplaatst.

Als ik toegankelijk zeg, dan is dat vooral te danken aan de zeer gestructureerde opbouw. Sommigen zullen misschien tegenwerpen *te* gestructureerde opbouw, maar dan mag toch opgemerkt worden dat de uitgebreide inleiding met degelijke *status questionis* en verantwoording, de samenvattingen bij elk van de vijf hoofdstukken en de conclusies de lezer goed bij de les weten te houden. Daarnaast presenteert de auteur haar bepaald niet makkelijke materie in begrijpelijke taal met vermindering van jargon. Het boek is het eindresultaat van een vergelijkend onderzoek naar de financieringspolitiek in Dordrecht, Haarlem en Zwolle, dat op zijn beurt hoorde in een Vlaams-Nederlands onderzoeksprogramma, opgezet door Marc Boone, Karel Davids en Paul Janssens, waarin ook de vijftiende-eeuwse Brugse rentenmarkt bestudeerd werd.

Nadat in twee hoofdstukken achtereenvolgens de economische en politiek-bestuurlijke constellatie in de drie steden en hun relatie met het gewest en met het centraal gezag zijn uiteengezet, volgt een hoofdstuk waarin feitelijk het functioneren van het fenomeen renteleningen van steden uit de doeken wordt gedaan. Op basis daarvan wordt daarna de centrale vraag beantwoord hoe het gebruik van renteleningen zich in de periode 1550-1650 ontwikkelde, meer specifiek wie de geldschietters wel waren en welk karakter de rentenmarkt van de verschillende steden vertoonde en welke de motieven van die geldschietters waren. Precies deze twee laatste hoofdstukken, waarin analyse en interpretatie sterk domineren, laten zich uitermate vlot lezen. De daaraan voorafgaande meer descriptieve hoofdstukken zijn relatief taai. Ze zijn wel heel erg noodzakelijk om de verschillen in economische positie of politieke relatie tot het centrale gezag of de verschillen in bestuurlijke organisatie, inclusief de mate van zeggenschap van burgers, tussen de drie voorbeeldsteden in kaart te brengen.

Zeer scherp komt naar voren dat een Oost-Nederlandse stad als Zwolle aanzienlijk autonomer was en daarmee ook minder afhankelijk van geregelde financiële verzoekennummers van landsheerlijke zijde, ook ná 1528. Bij de Hollandse steden lag dat duidelijk anders: daar werd men structureel geconfronteerd met schulden als gevolg

van de vorstelijke (Habsburgse) oorlogspolitiek. Direct na het begin van de Opstand was dat daar natuurlijk niet anders, ook al ging het er toen om zich financiële offers te getroosten ten gunste van de Staten om de vorst te bestrijden. Maar in de zeventiende eeuw waren Haarlem en Dordrecht erin geslaagd hun schuldenlast af te bouwen, terwijl Zwolle van oudsher al beter in staat was geweest zijn schulden in de hand te houden. Tekenend is het dat na beëindiging van het landsheerlijke regime de marktpositie van de steden een doorslaggevende rol ging spelen. Haarlem bleek gezien zijn economische groei veel aantrekkelijker dan Dordrecht. Zwolle was weinig marktgevoelig en trok hoofdzakelijk beleggers van binnen aan, bestuurders en hun familieleden en ook relatief veel (religieuze) instellingen. Zwolle heeft naar het schijnt ook een andere financieringstraditie gekend dan bij voorbeeld Zutphen. Persoonlijk zou ik dan wel benieuwd zijn hoe het er in Deventer aan toe gegaan is; Zwolle zou wel eens niet representatief kunnen zijn voor de Oost-Nederlandse handelssteden: voer voor minimaal een masterscriptie!

Bij de steden met een betrekkelijk grote invloed van de burgerij werd in tegenstelling tot hetgeen verwacht werd, juist *niet* een bredere maatschappelijke schakering onder de rentenkopers vastgesteld. Dit fenomeen wordt evenwel niet afdoende verklaard; er wordt slechts opgemerkt dat de bestuursstructuur klaarblijkelijk niet bepalend was voor de sociaal-politieke diversiteit van de beleggers (p. 169). Interessanter zijn de observaties inzake de motieven van geldschietters. Direct dient gezegd te zijn dat daar sprake is van een wisselwerking, met andere woorden ook de strategie van de stadsbesturen zelf om geldschietters aan te trekken speelt een rol van betekenis. Dwang of (zachte) drang om eigen burgers renten te laten kopen (niet te verkopen, zoals onderaan p. 227 staat), een soort van gedwongen leningen ter voorkoming van directe belastingen, maakte natuurlijk nogal wat uit. Dat stedelijke ambtenaren en hun families de gehele periode belangrijke investeerders in stedelijke renten waren, wil ik best geloven, maar dat hun motief op plichtsgevoel terug te voeren zou zijn, waag ik toch te betwijfelen; ik heb er althans onvoldoende argumenten voor gevonden. Daarnaast trof het me dat in de hier bestudeerde periode de stedelijke rentenmarkten qua ruimtelijke actieradius zoveel beperkter waren dan in de late middeleeuwen het geval was. Op zich zegt dat ook het nodige over het getaande economische prestige of de beperkte uitstraling van alle drie de steden. Dat had naar mijn smaak wat sterker benadrukt mogen worden.

Ofschoon er geen eerdere relevante studie gemist lijkt te zijn, valt toch bij nader inzien te constateren dat de recente *Geschiedenis van Zwolle* van Jan ten Hove (2005) in annotatie en bibliografie ontbreekt. Naast een handig jaartallenlijstje met belangrijke gebeurtenissen helemaal aan het begin bevat het boek een reeks, helaas niet genummerde bijlagen met kwantitatief materiaal, grafieken en diagrammen alsmede overzichten van rentenuitgiften. Betreurenswaard is de misdruk van de Haarlemse grafieken op de pagina's 272 en 273, waar de curven niet afgedrukt blijken te zijn. Op de website van de auteur (www.let.leidenuniv.nl/history/csuc) is een pdf-file met alle grafieken en tabellen te vinden.

Afgezien van de bovenvermelde marginale kritische opmerkingen mag echter zonder meer gesteld worden dat Manon van der Heijden met dit boek het thema rentenpolitiek, maar ook het thema stadsfinanciën als zodanig voortreffelijk – en terecht – weer op de kaart heeft weten te zetten.

Remi van Schaik
Rijksuniversiteit Groningen